

rösträtt. När den var på plats krävdes det särskilda ansträngningar, kamp, mobilisering och åtgärder att få marginaliserade grupper till vallokalen.

MICHELE MICHELETTI
LARS HIERTAS PROFESSUR I
STATSVETENSKAP

På tvären – erfarenheter av samarbete över ämnesgränser

I den följande artikeln fortsätter Statsvetenskaplig tidskrift temat statsvetenskapens gränser gentemot andra ämnesdiscipliner. I artikeln skriver Inger Österdahl, professor i folkrätt vid Uppsala universitet om hur hon uppfattar det tvärvetenskapliga arbetet i allmänhet och samarbetet med statsvetare och gränssnittet mellan statsvetenskap och freds- och konfliktforskning i synnerhet.

FÖRBUNDSREDAKTÖREN

Mitt tvärvetenskapliga samarbete har framför allt skett med statsvetare och freds- och konfliktforskare (vad det nu må vara för skillnad). Sammanfattningsvis är mina erfarenheter blandade men överlag mycket positiva. Jag skulle vilja gå så långt som att säga att mina kontaktytor över ämnesgränserna har varit avgörande för mitt vetenskapliga arbete och min allmänna trivsel i den vetenskapliga världen. Utan trivsel inget skapande, utan skapande ingen vetenskap och utan skapande av vetenskap ingen trivsel; den ena länken i kedjan betingar den andra. För mig har de

tvärvetenskapliga kontakterna varit en oundgänglig beståndsdel i det bränsle som hållit maskinen igång och förhoppningsvis kommer att hålla den igång många år framöver. Nedan följer en personlig redogörelse för erfarenheter av tvärvetenskapligt samarbete gjorda under tjugo år i rättsvetenskapens tjänst.

Varför intresserad?

Varför är just jag intresserad av att samarbeta med statsvetare över huvud taget? Svaret är ganska enkelt, tror jag. Jag är intresserad av politik och av att kontextualisera juridiken, mitt eget ämne blir för mig ointressant om det inte sätts i relation till den politiska verkligheten (vilken den nu är, verkligheten). Mitt intresse för politiken gick så långt att jag en gång började på forskarutbildningen i statsvetenskap, jag insåg dock snart att så intresserad av statsvetenskapen i sin dåvarande väldigt svenska skepnad kanske jag ändå inte var utan jag återvände till juridiken fast besluten emellertid att inte släppa kontakten över gränsen. Nu kunde jag berika min rättsvetenskapliga forskning med det jag gillade bäst i statsvetenskapen; jag kunde plocka russin ur den statsvetenskapliga kakan och lämna resten.

En annan viktig förklaring till mina tvärvetenskapliga kontakter är det svenska EU-medlemskapet. När EG-rätten började gälla i Sverige blev det (ännu) mer uppenbart än tidigare att juridik och politik hänger nära ihop. Den insikten tillsammans med intresset för EG som sådant och intresset för samarbete genererade sedermera en artikel i Europarättslig tidskrift (nummer 2 1999) författad av mig själv och min statsvetenskapliga kollega Ulrika Mörth vid Stockholms universitet. ”Juridik och politik i EU – en forskningsagenda” heter artikeln och där for-

mulerar vi nio forskningsfrågor som var och en innehåller en juridisk och en politisk dimension. Både EG-rättslig undervisning och forskning blev så mycket mer givande om det politiska sammanhanget togs med i bilden. Min egen förståelse av EG-rätten underlättades betydligt av den statsvetenskapliga EG-litteratur jag försågs med av min Stockholmskollega. I själva verket tedde det sig nästan omöjligt att syssla med EG-rätt utan att även ta med politiken i bilden och det passar ju en notorisk gränsöverskridare som jag själv.

Även på den statsvetenskapliga kanten upplevde jag att förståelsen för och uppskattningen av juridikens, rättens, normers eller vad man väljer att kalla det roll förändrades ungefär samtidigt som men förmodligen oberoende av det svenska EG-medlemskapet. Före dess upplevde jag att juridiken sågs som mindre betydelsefull eller irrelevant för samhällsutvecklingen. Juridiken spelade ingen självständig roll utan var enbart en beroende variabel och en funktion av den politiska och ekonomiska utvecklingen. Under 1990-talet tyckte jag att den inställningen förändrades hos statsvetarna och att juridiken började tas mer på allvar, normerna och de rättsliga institutionerna kanske spelade en roll i samhället i alla fall. För en jurist var den ändrade inställningen hos statsvetarna välkommen och underlättade betydligt samarbete över ämnesgränsen. I just EG-frågans fall aktualiserades under alla omständigheter det nära förhållandet mellan juridiken och politiken och mina mer organiserade vetenskapliga kontakter med statsvetare började där.

En ytterligare förklaring till mitt intresse för tvärvetenskapliga kontakter som kanske redan framgått är att jag blivit god vän med många kollegor på andra sidan. För mig hänger vänskap och vetenskap nära ihop, vänskapen skapar trivseln som är en

nödvändig förutsättning för skapande. För att travestera en känd politisk slogan är för mig det vetenskapliga i hög grad personligt.

Vad har det genererat?

Vad har då de många kontakterna med statsvetare genererat förutom en massa ansökningar om forskningsanslag som inte beviljats? Jag har nämnt min och Ulrika Mörths idéartikel i *Europarättslig tidskrift* ovan. Bland idéerna har flera förverkligats, som enskilda skrivprojekt eller som led i bredare studier. En av idéerna – ”Soft law” – betydelsen av informella regler” – blev mycket konkret förverkligad. Ulrika Mörth blev 2004 redaktör för volymen *Soft Law in Governance and Regulation, An Interdisciplinary Analysis* (Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA: Edward Elgar, 2004) till vilken både jurister, statsvetare och företagsekonomer bidrog.

Karin Aggestam, statsvetare och freds- och konfliktforskare från Lunds universitet, träffade jag i ett nationellt s.k. forum för konfliktförebyggande som fungerade som diskussionsforum för forskare och UD-tjänstemän under några år i början av 2000-talet. Karin Aggestam blev sedermera redaktör för en volym betitlad *(O)rättfärdiga krig* (Lund: Studentlitteratur, 2004) och till den blev jag inbjuden att skriva ett bidrag om folkrättens uppfattning om krig.

Kontakterna med statsvetenskapliga institutionen i Lund ledde sedermera till en ansökan om anslag ur EU:s 7:e ramprogram för ett projekt betitlat ”Building Just and Durable Peace by Piece”. Ansökan beviljades anslag för perioden 2008-2010. Denna ansökan är en av de få tvärvetenskapliga ansökningar jag deltagit i som faktiskt har beviljats anslag.

Ett ytterligare samarbete mellan jurister och statsvetare genererade vidare volymer Human Trafficking and Human Security (red. Anna Jonsson (nu verksam vid Örebro universitet), London, New York: Routledge 2009). Jag bidrog med en redogörelse för den befintliga internationella regleringen av trafficking.

Hitills har det tvärvetenskapliga elementet i de gränsöverskridande forskningssammanhang jag medverkat i manifesterats genom att olika perspektiv på ett och samma problemområde presenterats. Det har ännu så länge inte handlat om att integrera perspektiven och skapa något nytt kombinerat perspektiv. Det senare har heller inte varit ambitionen och behöver inte vara ambitionen för ett givande tvärvetenskapligt samarbete. En risk med att nöja sig med kompletterande perspektiv kan dock vara att bredden gynnas på bekostnad av djupet i analysen, jag återkommer till vad jag anser vara för- respektive nackdelar med tvärvetenskap senare. Hur brett och ytligt respektive smalt och djupt ett samarbete blir är emellertid inte nödvändigtvis betingat av huruvida samarbetet är tvärvetenskapligt eller inte utan det beror på hur frågorna formuleras. Allting kan bli bra, inomvetenskap såväl som tvärvetenskap, men enligt mitt sätt att se har tvärvetenskap typiskt sett potential att bli mer intressant än inomvetenskap.

Som antytts har mina kontakter med statsvetare också resulterat i ett antal ansökningsansökningar som aldrig beviljades. Lyckligtvis kan man ta med sig idéerna och beta av dem i en framtid i alla fall. Jag minns särskilt en ansökan som jag och Daniel Naurin vid Göteborgs universitet lämnade in till VR 2002. Vi skulle tillsammans men på olika sätt problematisera EU:s öppenhetspolitik/-juridik. Det var den typ av ansökan som jag själv tyckte var riktigt intressant; det skulle faktiskt bli

riktigt roligt att se vad vi kom fram till. Gensvaret från den tilltänkta finansiären uteblev emellertid. Vi betraktades tyvärr inte som vetenskapliga åtminstone inte rättsvetenskapliga, jag återkommer även till denna potentiella nackdel med tvärvetenskapligt samarbete senare. Vi blev frustrerade men behöll intresset för öppenheten i EU var och en på sitt håll. Ansökan växte och året därpå lämnades en betydligt utvidgad version både frågeomfångsmässigt och personellt in till Riksbankens jubileumsfond, "Europeiska Unionen i offentlighetens ljus. Nya villkor för demokrati och offentlighet i ett mångnationellt flernivåsystem", men inte heller där blev det napp. I en framtid får jag väl återvända till öppenhetsfrågorna inomvetenskapligt.

Ett annat forskningsprojekt som jag gärna sett förverkligat var en planerad intervjustudie med strategiskt placerade jurister i statsförvaltning och domstolar som skulle generera svaret på den fascinerande frågan hur det gick till när juristerna såg till att EG-rätten och därmed hela EG-projektet flöt in i Sverige, eller vice versa. Vilken roll spelade juristerna, vilken makt hade juristerna och hur kom det sig att juristerna så villigt ställde sig i politikens tjänst, alternativt var så beredvilliga att arbeta för diametralt annorlunda politiska syften och mål än tidigare? Den svenska juridiken hade intill medlemskapet i EES varit nästintill hermetiskt slutet kring det svenska i såväl rättslig som politisk mening. "Makten över rätten. Förhållandet mellan svensk och internationell rätt" hette det projektet och ansökan lämnades in till de stora finansiärerna i samarbete mellan mig, Li Bennich-Björkman och Katarina Barrling Hermansson båda vid Uppsala universitet. Barrling Hermansson har tidigare gjort en vida citerad intervjustudie av riksdagsmän och kartlagt kulturer inom de olika politiska partierna.

Så spännande det skulle bli att undersöka juristernas roll som EG-ingenjörer! Men inte heller i det fallet genererade ansökan något gehör hos finansierarna och i takt med att EG-rättsjuristerna går i pension får vi aldrig svar på frågan hur juristerna kände sig som redskap för eller centrala verkställare av den största samhällsomvälvningen i Sverige i modern tid.

Den största och mest ambitiösa ansökan som blev lottlös hittills var en ansökan om s.k. Linnéanslag framtagna i nära samarbete mellan jurister, statsvetare och freds- och konfliktforskare vid Uppsala universitet. "Managing Societies in Transition: Sustainable Peace, Democratic Governance, and International Justice" hette den och lämnades in i januari 2006. Tanken var att undersöka hur samhällen går från krig och/eller diktatur till fred och/eller demokrati och helst stannar där. Vi kom långt i ansökningsprocessen, men inte ända fram. Den goda nyheten är att alla medverkande tog med sig idéerna och arbetar med forskning kring dem i en eller annan form nu med annan finansiering. Själva det tvärvetenskapliga ansökningsarbetet – och det gäller för övrigt även inomvetenskapliga ansökningar – kan generera mycket gott i sig och bli produktivt även om anslag på kort sikt inte beviljas. Bl.a. därför har jag under åren gärna deltagit i tvärvetenskapliga ansökningssammanhang; alltid genereras några nya fruktbara idéer som kan vara till nytta nu eller senare.

Detta var mer eller mindre påtagliga resultat av mina tvärvetenskapliga kontakter.

Även i undervisningen har jag haft stor nytta och glädje av tvärvetenskaplig input och eftersom gränsen mellan undervisning och forskning i bästa fall kan vara flytande har det som berikat undervisningen i förlängningen berikat forskningen och

vice versa. Otaliga seminarier och allmänna diskussioner har jag deltagit i som varit tvärvetenskapliga till sin natur, inte minst inom ramen för det programmatiskt tvärvetenskapliga samarbete som vuxit fram i Uppsala under namnet Gamla Torget eller Uppsala Forum för Fred, Demokrati och Rättvisa. Gamla Torget-samarbetet har utgjort en fruktbar mylla för tvärvetenskapliga kontakter mellan institutionerna för bl.a. juridik, statsvetenskap, freds- och konfliktforskning och euroasiatiska studier (som alla är placerade geografiskt runt Gamla Torget). Själva har jag trivts väldigt bra inom den framväxande högkvalitativa tvärvetenskapliga miljö som Gamla Torget utgör.

Förutom resultaten i form av publikationer, ansökningar, undervisning, seminariediskussioner och liknande som de tvärvetenskapliga kontakterna genererat för min del utgör själva idéflödet som skapas i den tvärvetenskapliga kontakten ett viktigt resultat eller ett viktigt någonting som är minst lika väsentligt som övriga mer konkreta resultat. Kanske kan man kalla det en stimulerande miljö, en miljö som inte nödvändigtvis är knuten till en viss plats utan som är flytande och omformar sig och som kan uppstå var och när som helst en givande diskussion tar fart. De tvärvetenskapliga kontakterna som förutsättningslösa, opretentiösa, entusiastiska och genuint intressanta möten där idéer genereras, det är så jag har upplevt dem och vad vore den vetenskapliga verksamheten utan sådana möten då och då? Idégenereringen och stimulansen kanske inte alltid får tvärvetenskapliga resultat utan i slutändan inomvetenskapliga, men det spelar mindre roll. Att det skapas något, helst bra, är huvudsaken och för mig har de tvärvetenskapliga kontaktytorna varit mycket betydelsefulla i skapandeprocessen generellt.

Svårigheter med tvärvetenskap

Om vi skall tala mer principiellt om tvärvetenskap, i mitt fall inte tvärare än mellan juridik och statsvetenskap, kan vi enkelt dela upp analysen i för- och nackdelar med tvärvetenskap, styrkor och svagheter, svårigheter eller inte svårigheter i kontakten med en annan disciplin. Det torde vara uppenbart att jag tycker att det finns många fördelar med tvärvetenskap, på många plan, så jag tänkte börja redogörelsen med nackdelarna eller de potentiella svagheter i tvärvetenskapligt samarbete som jag ser dem. Inga nackdelar är av sådan art att de inte kan överkommas.

En svårighet med tvärvetenskap är att man talar olika språk och utgår från olika logiska system i sina respektive vetenskaper. Tvärvetenskapligt samarbete kräver som utgångspunkt att man kan översätta sitt språk till ett språk som blir begripligt för samarbetspartnern och att man kan förklara vad som är ett problem eller en fråga i den egna disciplinen så att partnern förstår det. Först därefter kan man kommunicera på ett meningsfullt sätt och försöka kombinera frågeställningarna eller ge input till varandras frågor. För att tvärvetenskapen skall fungera krävs det alltså mer från dem som samarbetar, men det kan samtidigt bli mer givande än inomvetenskapligt samarbete. En särskild svårighet som jag själv har upplevt är att det tycks vara svårare för många statsvetare att verkligen förstå juridiska frågeställningar än det har varit för mig att förstå statsvetenskapliga; alltså tycker jag att jag själv har fått tillämpa dubbelseende medan mina samarbetspartners ibland nöjer sig med att svepande referera till ”juridiken” eller ”legala aspekter”. Termen ”legal” används för övrigt aldrig av jurister på svenska.

Det är svårt att tillämpa två perspektiv samtidigt. Därför tycker jag den tvärvetenskapliga verksamheten i praktiken måste styras av ett perspektiv, i mitt fall det juridiska eller det statsvetenskapliga, medan det andra perspektivet får vara kompletterande. Ibland sammanfaller nästan perspektiven så inget behöver vara styrande eller kompletterande – området författningsrätt/författningspolitik tycker jag är ett sådant och även mitt eget område folkrätten ligger ibland väldigt nära internationella relationer; vissa avhandlingar inom det senare området skulle i princip kunna vara avhandlingar i folkrätt. I de forskningssamarbeten jag varit inblandad i har oftast det statsvetenskapliga perspektivet eller frågeställningen varit det överordnade medan juridiken har kommit in som kompletterande infallsvinkel. För egen del när jag bedriver egen inomvetenskaplig forskning låter jag ofta utomvetenskapliga perspektiv berika det jag gör även om det juridiska perspektivet förblir det ledande.

En risk med tvärvetenskapligt samarbete är att det brister i skärpa och stringens. Bara att röra sig över ämnesgränserna anses stundom så avancerat att det får kompensera för andra brister i frågeformuleringen, vilket naturligtvis inte är acceptabelt. Flummig och dålig tvärvetenskap är flummig och dålig och skall inte uppmuntras. Själv har jag ingen erfarenhet av just den nackdelen med tvärvetenskap, alla projekt jag varit inblandad i – framgångsrika eller inte – har i alla fall varit ambitiösa både empiriskt och teoretiskt. En besläktad risk som jag antydde tidigare är att tvärvetenskaplig forskning blir bred och ytlig i stället för smal (eller för all del bred) och djup. Perspektiv läggs till perspektiv, men inget avancemang sker. Ibland har jag upplevt att jag kommit för lätt undan; i ett statsvetenskapligt samman-

hang är det jag säger omedelbart mycket intressantare än om jag sade det i ett rättsvetenskapligt sammanhang eftersom statsvetarna vet mindre om rättsvetenskapen. Att samarbeta tvärvetenskapligt kan därmed ge en lättköpt tillfredsställelse utan att det bidrag man presterar är särskilt originellt inom ramen för den egna vetenskapen, det triviala blir glorifierat i det tvärvetenskapliga sammanhanget. Beträffande den ofta empiriska fråga som belyses kan mångfalden av infallsvinklar vara mycket givande, men ur teoretisk synpunkt blir bristen på syntes av olika perspektiv till slut en brist. Att formulera något helt nytt och integrerat mellan vetenskaperna är så pass svårt att åtminstone jag aldrig upplevt att det riktigt skett i något projekt. Däremot kan perspektiven passa ihop så bra eller vara så nära besläktade på vissa punkter att de smälter ihop av sig själva.

Ur meriteringssynpunkt kan tvärvetenskap vara en nackdel om det producerade antingen är trivialt eller om det teoretiskt blir så utslätat att det är svårt att hänföra det skrivna till någon tradition över huvud taget. Ur anslagssynpunkt kan tvärvetenskap också vara en nackdel även om trenden tycks gå mot mer och mer tvärvetenskap i ansökningsammanhang. Om de som bedömer ansökan inte anser att projektet passar in i en och endast en vetenskaplig tradition kan det bli till nackdel för de sökande, beroende på hur bedömningsgruppen är sammansatt och hur snävt bedömarna tolkar de olika vetenskapliga disciplinerna. ”Det här är inte rättsvetenskap” har jag själv fått mig skrivet på näsan och det visste jag i det aktuella fallet mycket väl, det rörde sig om en tidigare nämnd ansökan som innehöll både rättsvetenskap och statsvetenskap.

En av de stora fördelarna med tvärvetenskap är att frågorna som formuleras

och innehållet i forskningen kan bli så mycket mer spännande om man kombinerar discipliner. Verkligheten/världen är också sådan att endast ett perspektiv kan bli för smalt. Resultatet blir oklanderligt inom den egna vetenskapliga disciplinen, men det blir ointressant i alla andra avseenden. I bästa fall utmanar andra vetenskaper den egna vetenskapen så att man blir tvungen att skärpa argumentationen för att kunna göra sig gällande, man blir tvungen att tänka på sin disciplin utifrån och kunna motivera varför det egna perspektivet är intressant. Vad är det i den egna disciplinen som gör analysen av en viss fråga mer komplett? För mig är det en självklarhet att tvärvetenskap är berikande och som jag redan tidigare nämnt betraktar jag en viss mängd tvärvetenskap som oundgänglig för min egen verksamhet, även den inomvetenskapliga verksamheten. Det som är så bra är att det går att växla, att ibland vara nördigt inomvetenskaplig och ibland utåtriktad tvärvetenskaplig. När man tröttnat på det ena finns det andra som alternativ och båda har sin charm. Hög kvalitet kan uppnås på båda sätten, varken inom- eller mellanvetenskaplig verksamhet är predestinerad för högre eller lägre kvalitet. Bra frågor kan också formuleras på båda sätten. Roliga frågor kan också formuleras både inom och mellan vetenskaper, men enligt min erfarenhet tenderar mellanvetenskapliga sammanhang att vara roligare.

Men hur olika är våra vetenskaper egentligen? För mig är statsvetenskap och rättsvetenskap, åtminstone delvis, nästintill samma sak. Det rör sig om en gradskillnad snarare än en artskillnad och att tala om tvärvetenskap är nästan förmätet. Vi bemödar oss om att se skillnaderna snarare än likheterna kanske för att legitimera oss själva och det sätt på vilket vi bedriver vår verksamhet. För mig spelar det

på detta stadium i karriären ingen större roll vilken gren av samhällsvetenskapen i vid mening man tillhör, en intressant fråga är en intressant fråga hur den än definieras disciplinärt. Riktig tvärvetenskap skulle vara att kombinera fysik och juridik t.ex. alltså att plocka ihop vad som framstår

som riktigt väsensskilda discipliner och se vad som skulle kunna åstadkommas där.

**INGER ÖSTERDAHL
PROFESSOR I FOLKRÄTT,
UPPSALA UNIVERSITET**